

TALABALARDA IJTIMOY TOLERANTLIKNING SHAKLLANGANLIK XUSUSIYATLARI

I.Sh.Raxmanova

Aniq va Ijtimoiy fanlar universiteti magistri

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy jamiyat sharoitida talabalar o'rtasida ijtimoiy bag'rikenglikni shakllantirish xususiyatlari muhokama qilinadi. Tolerantlik munosabatini shakllantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar, jumladan, oiladagi tarbiya, ta'lim muhiti, ommaviy axborot vositalarining ta'siri, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar va globallashuv jarayonlari tahlil qilinadi. Talabalar muhitida bag'rikenglikning ahamiyati, uning shaxslararo o'zaro barkamol munosabatlarni shakllantirishdagi o'rni, nizolarning oldini olish va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Yoshlarda bag'rikenglik ongini shakllantirishga xizmat qiluvchi qulay ta'lim muhitini yaratish bo'yicha tavsiyalar berildi.

Kalit so'zlar: bag'rikenglik, ijtimoiy bag'rikenglik, talabalar muhiti, ta'lim, madaniyatlararo o'zaro ta'sir, ijtimoiy-psixologik omillar, ta'lim, yoshlar, shaxslararo munosabatlar, globallashuv.

Аннотация: В статье рассматриваются особенности формирования социальной толерантности у студентов в условиях современного общества. Анализируются ключевые факторы, влияющие на развитие толерантных установок, включая семейное воспитание, образовательную среду, влияние СМИ, социально-экономические условия и процессы глобализации. Особое внимание уделяется значению толерантности в студенческой среде, ее роли в формировании гармоничного межличностного взаимодействия, предотвращении конфликтов и развитии социальной ответственности. Предлагаются рекомендации по созданию благоприятной образовательной среды, способствующей формированию толерантного сознания у молодежи.

Ключевые слова: толерантность, социальная толерантность, студенческая среда, образование, межкультурное взаимодействие, социально-психологические факторы, воспитание, молодежь, межличностные отношения, глобализация.

Abstract: The article discusses the features of the formation of social tolerance among students in modern society. The main factors influencing the formation of tolerant attitudes are analyzed, including family upbringing, educational environment, the influence of the media, socio-economic conditions, and globalization processes. Special attention is paid to the importance of tolerance in the student environment, its role in the formation of harmonious interpersonal relationships, conflict prevention and the development of social responsibility. Recommendations were given on creating a favorable educational environment that serves to form a sense of tolerance among young people.

Keywords: *tolerance, social tolerance, student environment, education, intercultural interaction, socio-psychological factors, education, youth, interpersonal relationships, globalization.*

Madaniy, etnik va ijtimoiy xilma-xillikning yuqori darajasi bilan ajralib turadigan zamonaviy jamiyatda yoshlar o'rtasida ijtimoiy bag'rikenglikni shakllantirish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanadi. Talabalar muhiti - bu turli ijtimoiy guruhlar, millatlar va mafkuraviy pozitsiyalar vakillari o'rtasida faol o'zaro ta'sir o'tkazadigan maxsus makon. Globallashuv va migratsiya jarayonlarining kuchayishi sharoitida turli qadriyatlar va qarashlarga ega bo'lgan odamlar bilan konstruktiv munosabatda bo'lish qobiliyati tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Talabalar o'rtasida ijtimoiy bag'rikenglikni shakllantirish qulay ta'lim muhitini yaratishga, nizolar darajasini pasaytirishga va shaxslararo munosabatlar sifatini yaxshilashga yordam beradi [4]. Bu jarayonda zamonaviy psixologik-pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda yoshlarda boshqa madaniyatlarga hurmat, muloqot va hamkorlikka tayyorlikni maqsadli ravishda rivojlantira oladigan ta'lim tizimi muhim rol o'ynaydi.

Bu masalaning muhimligiga qaramay, talabalarda ijtimoiy bag'rikenglikni shakllantirishning samarali mexanizmlari va shartlari ilmiy adabiyotlarda yetarlicha o'rganilmagan. Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot dolzarb bo'lib, talabalar o'rtasida bag'rikenglik munosabatlarini rivojlantirishga yordam beradigan omillar va usullarni aniqlashga qaratilgan.

Ijtimoiy bag'rikenglik - bu shaxs yoki guruhning turli ijtimoiy, etnik, diniy, madaniy va boshqa guruhlar vakillarini qabul qilish, hurmat qilish va ular bilan tinch-totuv yashash qobiliyati [2]. Bu muloqotga, hamkorlikka va boshqa odamlarning turli qarashlarga, qadriyatlarga va turmush tarziga bo'lgan huquqini tan olishga tayyorlikda ifodalanadi.

Ilmiy adabiyotlarda bag'rikenglik ijtimoiy munosabatlarni uyg'unlashtirishga, nizolar darajasini pasaytirishga va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradigan muhim shaxs sifati sifatida qaraladi. YuNESKO ma'lumotlariga ko'ra, bag'rikenglik shunchaki boshqalarga nisbatan bag'rikenglik emas, balki insonlar xilma-xilligini tan olishga asoslangan tushunish, hurmat va o'zaro munosabatlarga faol intilishdir [1].

Ijtimoiy bag'rikenglik, ayniqsa, yoshlar o'rtasida hayotga munosabat, dunyoqarash va xulq-atvor namunalari shakllanadigan muhim ahamiyatga ega. Turli madaniy, etnik va ijtimoiy kelib chiqishiga mansub odamlar o'zaro munosabatda bo'lgan talabalar jamoasida bag'rikenglikni rivojlantirish samarali muloqot, hamkorlik va kasbiy o'sishning muhim shartiga aylanadi.

Ilmiy adabiyotlarda bag'rikenglik bu hodisaning ko'p qirraliligi sababli turli nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi. Falsafada bag'rikenglik shaxsiy erkinlik, fikrlar plyuralizmi va har kimning o'z dunyoqarashi huquqini hurmat qilish bilan bog'liq axloqiy qadriyat sifatida tushuniladi. Faylasuflar (J.Lokk, Volter, I.Kant) bag'rikenglik shunchaki bag'rikenglik emas, balki o'z pozitsiyasini saqlab qolgan holda boshqa nuqtai nazarlarni faol qabul qilish ekanligini ta'kidlaganlar [3].

Psixologiyada bag'rikenglik shaxsiy sifat sifatida qaraladi, unga empatiya, fikrlash, yangi tajribalarga ochiqlik va konstruktiv munosabatda bo'lish qobiliyati kiradi. Tadqiqotchilar (G. Allport, E. Fromm, A. Asmolov) bag'rikenglik darajasini kognitiv moslashuvchanlik, o'z-o'zini tartibga solish darajasi va shaxsning ijtimoiylashuv darajasi bilan bog'lashadi [1].

Sotsiologik nuqtai nazardan bag'rikenglik turli guruhlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi ijtimoiy me'yor sifatida qaraladi. Ushbu yondashuv doirasida jamiyatda tolerantlik munosabatlarini shakllantirish mexanizmlari, oila, maktab, ommaviy axborot vositalari va davlat tashkilotlari kabi ijtimoiy institutlarning ta'siri o'rganiladi.

Ta'lim muhitida bag'rikenglik ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Talabalarda bag'rikenglikni rivojlantirish muloqot ko'nikmalarini, tanqidiy fikrlashni, dialog o'tkazish va nizolarni hal qilish qobiliyatini shakllantirish bilan bog'liq. Tadqiqotchilar (V. Slastenin, L. Bayborodova, N. Bex) faol ta'lim usullari, masalan, muhokamalar, rolli o'yinlar va loyiha faoliyatining o'rnini ta'kidlaydilar [5].

Madaniyatshunoslik doirasida bag'rikenglik insonning ko'p millatli jamiyatda madaniyatlararo o'zaro ta'sir qilish va moslashish qobiliyati sifatida qaraladi. Etnik va diniy bag'rikenglik, global dunyoqarashni shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda [4].

Demak, bag'rikenglik falsafa, psixologiya, sotsiologiya, pedagogika va madaniyatshunoslik chorrahasida o'rganiladigan fanlararo tushunchadir. Ushbu hodisani o'rganishga kompleks yondashuv uning shakllanish mexanizmlarini va o'quvchilarda tolerantlik munosabatlarining rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillarni yaxshiroq tushunishga imkon beradi.

Talabalar muhiti - bu turli madaniyatlar, ijtimoiy sinflar va mafkuraviy pozitsiyalar vakillari o'rtasida faol o'zaro ta'sir o'tkazadigan ijtimoiy makon. Shu nuqtai nazardan, bag'rikenglik shaxslararo munosabatlarning uyg'unligini ta'minlash, o'quv muvaffaqiyati va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi.

O'zaro hurmat va fikrlar xilma-xilligini qabul qilish ta'lim muassasalarida qulay muhitni shakllantirishga yordam beradi. Tolerant talabalar yangi ijtimoiy muhitga osonroq moslashadilar, o'zlarini ishonchli his qiladilar va o'z fikrlarini erkinroq ifoda etadilar. Madaniyatlararo o'zaro ta'sir sharoitida bag'rikenglik o'quvchilarga nizolarni konstruktiv tarzda hal qilishga, stereotipik fikrlashdan qochishga va suhbatdoshning pozitsiyasini yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Bu, ayniqsa, jamoalarda ishlaydigan va turli aholi vakillari bilan muloqot qiladigan bo'lajak mutaxassislar uchun juda muhimdir.

Boshqalarga nisbatan bag'rikenglik munosabati ijtimoiy faollikni rivojlantirishga, ko'ngillilar harakatlarida, xayriya tadbirlarida va talabalarning o'zini o'zi boshqarishiga yordam beradi. Turli xillik qadrini tan olgan yoshlar inklyuziv va adolatli jamiyat yaratishga intiladi [4]. Yuqori darajadagi bag'rikenglik shaxslararo va guruhlararo nizolar ehtimolini kamaytiradi va millati, dini, jinsi yoki ijtimoiy mavqeiga ko'ra kamsitishning oldini oladi. Bu talabalar jamoasining birligini mustahkamlashga va o'zaro tushunishni rivojlantirishga yordam beradi.

Migratsiya va globallashuv jarayonlari jadal rivojlanayotgan zamonaviy dunyoda bag‘rikenglik muhim kompetensiyaga aylanib bormoqda. Tolerant ongga ega bo‘lgan talabalar o‘zgarishlarga osonroq moslashadilar, turli madaniyatlar vakillari bilan yanada muvaffaqiyatli muloqot qilishadi va xalqaro mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lishadi. Shunday qilib, talabalar muhitida bag‘rikenglikni shakllantirish nafaqat o‘quv jarayonini takomillashtirish vositasi, balki yoshlarning shaxsiy va kasbiy o‘sishining muhim omilidir.

Talabalarda ijtimoiy bag‘rikenglikni shakllantirish ko‘p jihatdan ularning qarashlari, e‘tiqodlari va xatti-harakatlarini shakllantiradigan ijtimoiy-madaniy omillarning ta‘siri bilan belgilanadi. Oila - bu bola muloqot me‘yorlarini, boshqa odamlarga hurmat va bag‘rikenglik tamoyillarini o‘rganadigan birinchi ijtimoiy muhit. Ota-onalarning munosabati, tarbiya uslubi va oilaviy an‘analar boshqa madaniyat va ijtimoiy guruhlar vakillariga bo‘lgan munosabatni shakllantiradi.

Gumanitar fanlarni o‘qitish, madaniyatlararo o‘zaro aloqalar va ta‘lim dasturlari orqali bag‘rikenglikni targ‘ib qilishda ta‘lim muassasalari (maktablar, kollejlari, universitetlar) asosiy rol o‘ynaydi. Munozaralar, guruh loyihalari va madaniyatlararo tadbirlarni o‘z ichiga olgan o‘qitish usullari fikrlar xilma-xilligini hurmat qilishga yordam beradi.

Ko‘p millatli va ko‘p madaniyatli jamiyatlarda o‘quvchilar bolalikdan turli etnik guruhlar, urf-odatlar va dinlar bilan tanishadilar, bu esa ochiqlik va bag‘rikenglikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Madaniyatlararo muloqot darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, o‘quvchilarda bag‘rikenglik munosabatini shakllantirish ehtimoli shunchalik yuqori bo‘ladi. Ommaviy axborot vositalari (televideniye, Internet, ijtimoiy tarmoqlar) ijtimoiy voqelikni idrok etishga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Ommaviy axborot vositalari tolerant qarashlarning shakllanishiga hissa qo‘shishi va stereotiplar va soxta ma‘lumotlarning tarqalishi orqali tarfakashlikni kuchaytirishi mumkin.

Turmush darajasi, sifatli ta‘lim olish va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash imkoniyati ham bag‘rikenglikka ta‘sir qiladi. Ijtimoiy kafolatlar ta‘minlangan barqaror jamiyatlarda tolerantlik darajasi iqtisodiy va ijtimoiy inqirozli mintaqalarga qaraganda yuqori. Zamonaviy dunyo talabalardan madaniyatlararo o‘zaro munosabatlarga moslashishni talab qiladigan faol migratsiya jarayonlari bilan tavsiflanadi. Turli millat va madaniyat vakillari bilan muloqot ochiqlik, fikrlash moslashuvchanligi va boshqa xalqlarning an‘analariga hurmatni shakllantirishga yordam beradi. Shunday qilib, ijtimoiy-madaniy omillar talabalar o‘rtasida bag‘rikenglikni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi, ularning xilma-xillik sharoitida konstruktiv o‘zaro ta‘sirga tayyorligini belgilaydi.

Zamonaviy jamiyatda bag‘rikenglik - bu odamlar o‘rtasidagi konstruktiv o‘zaro munosabatlarga, nizolarning oldini olishga va uyg‘un ta‘lim muhitini shakllantirishga yordam beradigan muhim ijtimoiy kompetensiya. Talabalar muhitida bag‘rikenglik asosiy rol o‘ynaydi, o‘qish, shaxsiy rivojlanish va kasbiy tayyorgarlik uchun qulay iqlimni ta‘minlaydi. Shunday qilib, o‘quvchilarda bag‘rikenglikni shakllantirish ta‘lim, psixologik va ijtimoiy tadbirlarni o‘z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu nafaqat ta‘lim muassasalarida qulay muhit yaratish, balki global dunyoda yashashga tayyor avlodni shakllantirishga ham yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Бережнова Л.В., Трухина Н.В. Толерантность как социальное явление // Вопросы психологии. – 2018. – №3. – С. 45–52.
2. Гусейнов А.А. Толерантность: философские и социальные аспекты // Вестник Московского университета. Серия 7: Философия. – 2019. – №4. – С. 23–30.
3. Зборовский Г.Е. Социальная толерантность и проблемы ее формирования в молодежной среде // Социологические исследования. – 2020. – №2. – С. 58–67.
4. Кон И.С. Психология предрассудка и социальная терпимость. – М.: Наука, 2017. – 248 с.
5. Лебедева Н.М. Толерантность в поликультурном обществе: социокультурные и психологические аспекты. – СПб.: Питер, 2021. – 312 с.